

EDUARDO
MENDOZA

De
NEERGAN
van MADRID

Roman

Uit het Spaans vertaald door
Aline Glastra van Loon

MEULENHOF

I

4 maart 1936

Lieve Catherine,

Kort nadat we de grens waren gepasseerd en de vervelende douaneformaliteiten achter de rug hadden, ben ik in slaap gesukkeld door het schudden van de trein, want ik had de hele nacht geen oog dichtgedaan, belaagd als ik werd door de opeenstapeling van problemen, angsten en heftige verlangens ten gevolge van onze stormachtige relatie. Door het coupéraam zag ik alleen de nachtelijke duisternis en mijn eigen, in de ruit weerspiegelde beeld: dat van een door onrust gekwelde man. De dageraad bracht niet de verlichting die vaak gepaard gaat met het aanbreken van een nieuwe dag. De hemel was nog steeds bewolkt en het fletse licht van een wazige zon maakte het landschap nog troostelozer en mijn stemming nog somberder. In die toestand, bijna in tranen, werd ik door de slaap overvallen. Toen ik mijn ogen opendeed, was alles anders. Er stond een stralende zon aan een eindeloze, intens blauwe hemel met slechts enkele verblindend witte wolkjes. De trein doorkruiste de kale hoogvlakte van Castilië. Spanje, eindelijk!

O Catherine, mijn allerliefste Catherine, als je dit prachtige schouwspel kon zien zou je begrijpen in wat voor stemming ik je schrijf! Want het gaat niet alleen om een geografisch fenomeen of gewoon een ander landschap, maar om iets

meer, iets subliems. In Engeland, net als in Noord-Frankrijk, dat we pas hebben doorkruist, is het landschap groen, zijn de velden vruchtbaar en de bomen hoog, maar de hemel is laag, grijs en nat, de sfeer is naargeestig. Hier daarentegen is de aarde schraal en op de droge, gebarsten velden groeien alleen miezerige struiken, maar de hemel is eindeloos en het licht heroïsch. In Engeland lopen we altijd met gebogen hoofd en de blik omlaaggericht; hier, waar het land niets te bieden heeft, lopen de mensen met geheven hoofd en kijken naar de horizon. Dit is een land van geweld, van passie en van grote individualistische gebaren, terwijl wij vastzitten in onze bekrompen moraal en onze overdreven sociale conventies.

Zo zie ik nu onze relatie, lieve Catherine: als een laag-bij-de-gronds overspel dat werd gekenmerkt door intriges, twijfels en wroeging. Zolang die relatie heeft geduurd (twee, misschien drie jaar?) hebben we geen van beiden een minuut van rust en vreugde gekend. Door de kleingeestigheid van ons middelmatige morele klimaat werden we ons dat niet gewaar, zodat het ons voorkwam als iets onvermijdelijks dat we moesten ondergaan. Maar het moment van onze bevrijding is aangebroken en het is de Spaanse zon die het ons heeft geopenbaard.

Vaarwel, lieve Catherine, ik geef je hierbij je vrijheid terug en daarmee de mogelijkheid om in vrede te genieten van het leven waarop je, vanwege je jeugd, je schoonheid en je intelligentie, het volste recht hebt. Ook ik zal, eenzaam maar getroost door de aangename herinnering aan onze vurige hoewel ongepaste omhelzingen, proberen het pad van de vrede en de wijsheid te vinden.

P.S. Ik denk dat je je man niet moet kwellen met het verhaal over ons avontuur. Het zou hem veel pijn doen te weten dat ik verraad heb gepleegd aan een vriendschap die dateert uit

de gelukkige dagen in Cambridge. Om maar niet te spreken van de oprechte liefde die hij voor je koestert.

Voor altijd de jouwe,

Anthony

'Inglis?'

De vraag maakte hem aan het schrikken. Hij was zo verdiept in het schrijven van de brief dat hij de aanwezigheid van andere reizigers in de coupé nauwelijks had opgemerkt. Zijn enige gezelschap vanaf Calais was een laconieke Franse heer geweest met wie hij een groet had gewisseld aan het begin van het traject en nog een ten afscheid in Bilbao; verder had de Fransman de hele tijd vast geslapen en na diens vertrek had hij hetzelfde gedaan. De nieuwe passagiers waren op de tussenliggende stations ingestapt. Behalve Anthony bestond het gezelschap nu, als het tableau de la troupe van een rondtrekkend toneelgezelschap, uit een bejaarde dorpspastoor, een jong meisje met een boers uiterlijk, en de figuur die hem had aangesproken, een man van onbestemde stand en leeftijd met een kaalgeschorren hoofd en een grote republikeinse snor. De bagage van de pastoor bestond uit een middelgrote houten koffer, die van het meisje uit een enorme bundel en die van de kale man uit twee volumineuze zwartleren koffers.

'Ik spreek geen Engels, weet u,' vervolgde de laatste in reactie op de ogenschijnlijke instemming van de Engelsman op zijn eerste vraag. 'Niet Inglis. Ik Spanis. U Inglis, ik Spanis. Spanje heel anders dan Engeland. Anders. Spanje, zon, stieren, gitaren, wijn. Everibodi olé. Engeland, geen zon, geen stieren, geen vreugde. Everibodi kaput.'

Hij zweeg een tijdje, om de ander de tijd te geven zijn sociologische theorie op zich te laten inwerken en voegde er toen aan toe: 'In Engeland, koning. In Spanje, geen koning. Vroeger, koning: Alfonso. Nu geen koning meer. Afgelopen. Nu republiek. President:

Niceto Alcalá Zamora. Verkiezingen. De baas was Lerroux, nu Azaña. Politieke partijen, zo veel u maar wilt, allemaal slecht. Politici schoften. Everibodi schurken.'

Anthony zette zijn bril af, maakte die schoon met het zakdoekje dat uit het borstzakje van zijn colbert stak en benutte de pauze om naar buiten te kijken. Op de okerkleurige vlakte die zich uitstreckte zover zijn blik reikte, groeide geen enkele boom. In de verte zag hij een muilezel met op zijn rug een boer in amazonezit, gehuld in een deken en met een breedgerande hoed op zijn hoofd. God mag weten waar hij vandaan komt en waar hij heen gaat, dacht hij alvorens zich met een nors gezicht naar zijn gesprekspartner om te draaien, vastbesloten hem te laten voelen dat hij niet van zins was een gesprek aan te knopen.

'Ik ben op de hoogte van de wisselvalligheden van de Spaanse politiek,' zei hij koeltjes, 'maar als buitenlander acht ik me niet in de positie me te mengen in de interne aangelegenheden van uw land noch om daar mijn mening over te geven.'

'Niemand bemoeit zich hier met andermans zaken, meneer,' zei de spraakzame reiziger, ietwat teleurgesteld toen hij vaststelde dat de Engelsman liet blijken dat hij de Spaanse taal beheerste, 'dat zou er nog bij moeten komen. Ik zei het alleen maar om u op de hoogte te stellen van de situatie. Ook al ben je op doorreis, het kan geen kwaad te weten met wie je te maken krijgt, mocht zich dat voordoen. Veronderstel: ik ben in Engeland voor het een of ander en haal het in mijn hoofd de koning te beledigen. Wat gebeurt er? Ik word in de bajes gestopt. Dat spreekt vanzelf. En hier idem dito, alleen andersom. Waarmee ik maar wil zeggen dat er sinds enige tijd een en ander is veranderd.'

Dat is niet te merken, dacht Anthony. Maar hij zei het niet: hij wilde alleen een eind maken aan dit saaie gesprek. Behendig richtte hij zijn blik op de pastoor, die het betoog van de republikein heimelijk volgde en afkeuring liet doorschemeren. De manoeuvre had het gewenste resultaat. De republikein wees met zijn duim naar de pastoor en zei: 'Hier hebt u, om dicht bij huis te blijven, een voor-

beeld van wat ik zo-even zei. Tot voor kort konden zij alles doen en laten wat hun goed docht. Nu leven ze bij onze gratie en zodra ze over de schreef gaan kunnen ze inpakken. Zo is het toch, pater?’

De pastoor legde zijn handen in zijn schoot en keek de reiziger strak aan.

‘Wie het laatst licht, licht het best,’ antwoordde hij zonder zich op stang te laten jagen.

Ze raakten verwickeld in een twistgesprek van gezegden en parafrasen waar Anthony zich buiten hield. Langzaam en monotoon vervolgde de trein zijn weg over de desolate vlakte, waarbij hij een dikke rookwolk achterliet in de kristalheldere winterlucht. Voordat hij weer in slaap viel, hoorde hij de republikein zeggen: ‘Weet u, pater, de mensen steken niet voor niets kerken en kloosters in brand. Dat hebben ze nooit gedaan met een kroeg, een ziekenhuis of een arena. Als in heel Spanje het volk ervoor kiest kerken in de fik te steken, met alle moeite die dat kost, zal het wel ergens om zijn.’

Hij werd wakker door een heftige schok. De trein was gestopt op een belangrijk station. Op het perron liep met grote haast een manke spoorwegman voorbij in een kapotjas, met een sjaal om en een zil-verkleurige pet op. Aan zijn gehandschoende hand bungelde een ge-doofde olielamp.

‘Venta de Baños! Reizigers voor Madrid overstappen! Sneltrain over twintig minuten!’

De Engelsman haalde zijn koffer uit het net, groette zijn medereizigers en verliet de coupé. Zijn benen waren stijf en gevoelloos geworden van al die uren stilzitten. Desalniettemin sprong hij op het perron, waar een ijskoude windvlaag hem de adem afsneed, en ging vergeefs op zoek naar de spoorwegman die, nadat hij zijn taak had vervuld, als de bliksem teruggegaan was naar zijn kantoor. De stationsklok stond stil op een onwaarschijnlijk uur. Aan een vlaggenstok hing een gerafelde driekleur. Anthony vroeg zich af of het niet beter zou zijn meteen beschutting te zoeken in de sneltrain, maar in plaats daarvan liep hij het station door in de richting van de uitgang. Hij bleef staan voor een glazen deur waarvan de ruit on-

doorzichtig was geworden door de ijsbloemen en het roet en waarboven een bord hing met het opschrift: KANTINE. Binnen zorgde een heetwatertoestel voor weinig warmte en een bedompte atmosfeer. Hij zette zijn beslagen bril af en veegde die schoon met zijn stropdas. In de kantine bevond zich slechts één klant, die met zijn ellebogen op de tapkast leunde, aan een glaasje witte drank nipte en een sigaar rookte. De buffetbediende keek hem aan, een fles anijslikeur in zijn hand. Anthony richtte zich tot hem.

‘Goedemorgen. Ik moet een brief verzenden. Misschien hebt u postzegels. Als dat niet het geval is, wil ik graag weten of er op dit station een kiosk is.’

De jongen bleef hem met open mond aankijken. Daarna mompelde hij: ‘Ik zou het u niet kunnen zeggen.’

De eenzame stamgast kwam tussenbeide zonder zijn blik op te heffen van zijn glas anijslikeur.

‘Doe niet zo stom, verdomme. Wat moet deze heer wel niet van ons denken?’ En tegen Anthony: ‘Neem het de jongen maar niet kwalijk. Van alles wat u zei heeft hij geen stom woord begrepen. In de hal van het station vindt u een tabakskiosk waar postzegels worden verkocht en een brievenbus. Maar drink eerst een glaasje anijslikeur met mij.’

‘Nee, dank u.’

‘Sla mijn aanbod niet af, ik trakteer. Als ik u zo zie, denk ik dat u wel een opkikkertje kunt gebruiken.’

‘Ik had niet gedacht dat het zó koud zou zijn. Toen ik de zon zag...’

‘Dit is Málaga niet, meneer. U bent in Venta de Baños, provincie Palencia. Als het hier wintert, wintert het echt. U bent vreemdeling, zo te zien.’

De bediende schonk een glaasje in en Anthony sloeg het snel achterover. Aangezien hij een lege maag had, brandde de likeur zijn slokdarm en schroeiende zijn maag, maar een aangename warmte verspreidde zich door zijn hele lijf.

‘Ik ben Engelsman,’ zei hij, in antwoord op de vraag van de stam-

gast. 'En ik moet me haasten als ik de sneltrein naar Madrid niet wil missen. Als u het niet erg vindt, laat ik mijn koffer even hier terwijl ik snel naar de kiosk ga.'

Hij zette zijn glas op de toog en verliet de kantine door een zijdeur die toegang gaf tot de stationshal. Daar liep hij een paar keer rond zonder de kiosk te kunnen vinden, totdat een kruier hem wees op een gesloten loket. Hij klopte op het ruitje en na een tijdje ging het open en verscheen het hoofd van een kale man die hem verbluft aankeek. Toen hij de man uitlegde wat hij wilde, deed die zijn ogen dicht en bewoog zijn lippen alsof hij zat te bidden. Daarna bukte hij zich en kwam weer overeind met een enorm boek, dat hij op het plateau legde en aandachtig doorbladerde. Hij ging weg en kwam terug met een kleine weegschaal waarop hij de brief, die Anthony hem had overhandigd, zorgvuldig woog. Opnieuw raadpleegde hij het boek en berekende de portokosten. Anthony betaalde en rende terug naar de kantine. De buffetbediende stond daar met een vuile doek in zijn hand en keek naar het plafond. Op Anthony's vraag antwoordde hij dat zijn consumptie, zoals was afgesproken, betaald was door de andere klant. Zijn koffer stond er nog. Hij tilde hem op, bedankte en ging er in allerijl vandoor. De sneltrein naar Madrid kwam traag op gang te midden van wolken witte stoom en pluimen zwarte rook. Met grote stappen bereikte hij de laatste wagon en klom in de trein.

Nadat hij verscheidene wagons had doorgelopen zonder een lege coupé te vinden, besloot hij, ondanks de ijzige tocht, in het gangpad te blijven staan. Door het rennen had hij het warm gekregen en de opluchting om het feit dat hij de brief had verstuurd, compenseerde de inspanning. Nu was er niets meer aan te doen. Vrouwen kunnen me gestolen worden! dacht hij.

Hij wilde alleen zijn om te genieten van zijn zojuist verkregen vrijheid en om het landschap gade te slaan, maar na een tijdje zag hij dat de kerel die hem in de kantine het drankje had aangeboden wankelend naderbij kwam. Hij groette hem, en de ander, een kleine, magere man van een jaar of vijftig met een doorgroefd gelaat, wallen

onder zijn ogen en een onrustige blik, kwam naast hem staan.

‘Is het u gelukt de brief te posten?’

‘Ja. Toen ik terugkwam in de kantine was u al weg, zodat ik niet in de gelegenheid was u te bedanken voor uw vriendelijke geste. Reist u tweede klas?’

‘Ik reis zoals ik wil. Ik ben politieman. En trek niet zo’n gezicht: dankzij dat feit heeft niemand uw koffer gestolen. In Spanje kun je niet zo goed van vertrouwen zijn. Blijft u in Madrid of reist u door?’

‘Nee, ik ga naar Madrid.’

‘Mag ik vragen naar de reden van uw reis? Op persoonlijke titel, wel te verstaan. U hoeft niet te antwoorden als u dat niet wilt.’

‘Daar heb ik geen enkel bezwaar tegen. Ik ben gespecialiseerd in kunst en meer in het bijzonder in Spaanse schilderkunst. Ik handel er niet in, maar schrijf er artikelen over, geef college en werk samen met een enkele kunsthandel. Zodra ik maar enigszins kan ga ik, met of zonder reden, naar Madrid. Het Prado is mijn tweede thuis. Misschien zou ik moeten zeggen: mijn eerste. Nergens ben ik gelukkiger geweest.’

‘Tjongejonge, dat lijkt me een mooi beroep. Wie had dat gedacht,’ riep de politieman uit. ‘En kunt u daarvan leven, als ik zo indiscreet mag zijn?’

‘Veel levert het niet op,’ gaf Anthony toe, ‘maar ik heb een klein vast inkomen.’

‘Je moet maar geluk hebben,’ zei de politieman, bijna voor zich heen. Daarna voegde hij eraan toe: ‘Als u zo vaak naar Spanje komt en onze taal zo goed spreekt, zult u hier wel veel vrienden hebben, zou ik zo zeggen.’

‘Vrienden, wat je noemt vrienden, nee. Ik heb nooit een lange periode in Madrid doorgebracht en wij Engelsen zijn, zoals bekend, nogal gereserveerd.’

‘Dan zult u mijn vragen wel hinderlijk vinden. Neem het me niet kwalijk: beroepsdeformatie. Ik sla de mensen gade en probeer te achterhalen welk beroep ze uitoefenen, wat hun burgerlijke staat is en, als het kan, zelfs wat ze van plan zijn. Mijn werk is voorkomen, niet

onderdrukken. Ik ben verbonden aan de staatsveiligheidsdienst en het zijn onrustige tijden. Ik heb het natuurlijk niet over u; dat je je voor iemand interesseert, wil niet zeggen dat je hem verdenkt. Maar achter de meest alledaagse persoon kan een anarchist schuilgaan, een agent in dienst van een vreemde mogendheid, een handelaar in blanke slavinnen. Hoe kun je die onderscheiden van eerlijke lieden? Niemand draagt een kaartje waarop staat wat hij doet. En toch verbergt iedereen een geheim. Neem nou uzelf, om dicht bij huis te blijven, waarom zo'n haast om een brief te posten terwijl u dat over een paar uur op uw dooie gemak in Madrid had kunnen doen? Zeg maar niets, ik ben ervan overtuigd dat er voor alles een heel simpele verklaring is. Ik geef alleen maar een voorbeeld. Hieruit bestaat mijn werk, niet meer en niet minder: het echte gezicht ontdekken achter het masker.'

'Het is koud hier,' zei Anthony na een ogenblik van stilte, 'en ik ben niet zo goed gekleed als ik zou moeten zijn. Met uw welnemen ga ik op zoek naar een coupé met een beetje verwarming.'

'Maar natuurlijk, ik houd u niet langer op. Ik ga naar het restauriertuig om iets te gebruiken en een beetje te babbelen met het personeel, dat ik goed ken, want ik reis dit traject vaak op en neer. Een ober is een uiterst waardevolle bron van informatie, vooral in een land waar schreeuwend gepraat wordt. Ik wens u een goede reis en een prettig verblijf in Madrid. Waarschijnlijk zullen we elkaar niet terugzien, maar ik geef u mijn kaartje voor het geval dat. Luitenant-kolonel Gumersindo Marranón, om u te dienen. Mocht u iets nodig hebben, vraag dan naar mij bij de staatsveiligheidsdienst.'

'Anthony Whitelands,' zei de Engelsman terwijl hij het kaartje in de zak van zijn colbert stak, 'eveneens tot uw beschikking.'